

Інформаційне право, інформаційне законодавство

УДК 004.77:681.3.06

ДОВГАНЬ О.Д., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник**СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ
НА ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ**

Анотація. Про сучасні тенденції розвитку соціальних мереж, їх вплив на інформаційну безпеку. Сучасні комунікації здатні удосконалити методи забезпечення інформаційної безпеки, але разом з тим створюють серйозні загрози, оскільки в умовах інформаційного суспільства домінуючі функції і процеси все більше організуються за принципом мереж.

Ключові слова: Інтернет, інформаційна безпека, соціальні мережі, інформаційний вплив.

Аннотация: О современных тенденциях развития социальных сетей, их влияния на информационную безопасность. Современные коммуникации способны усовершенствовать методы обеспечения информационной безопасности, но вместе с тем создают серьезные угрозы, поскольку в условиях информационного общества доминирующие функции и процессы все больше организуются по принципу сетей.

Ключевые слова: Интернет, информационная безопасность, социальные сети, информационное влияние.

Summary. The article investigates contemporary trends of social networks development and their impact on information security. Modern communications can improve methods of information security, but at the same time pose serious threats, because in the information society dominant functions and processes are mostly organized by the networking principle.

Keywords: Internet, information security, information impact, social networks.

Постановка проблеми. На думку одного із сучасних теоретиків суспільства мережевих структур (англ. – network society) М. Кастельса, саме мережі становлять нову соціальну морфологію розвинутих суспільств, а поширення “мережевої” логіки значною мірою позначається на ході й результатах процесів, пов’язаних з виробництвом, повсякденним життям, культурою та владою [1]. Їх важливим елементом стають соціальні медіа (англ. – social media) – набір он-лайн-технологій, які вможливають спілкування користувачів між собою в різноманітних формах – налагодження контактів, взаємодія один з одним, обмін думками, досвідом і знаннями, а також новинами, відео, фото, музикою і посиланнями [2].

Питання вивчення специфіки формування та використання ресурсів соціальних медіа актуалізується з огляду на те, що в умовах інформаційного суспільства домінуючі функції і процеси дедалі більше виявляються організованими за принципом мереж.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню негативних наслідків розвитку соціальних мереж присвячена низка наукових публікацій [3 – 5].

Так, В. Гавловським проведено огляд матеріалів засобів масової інформації щодо застосування соціальних мереж у протиправних цілях. С. Мельник та О. Довгань акцентують увагу на загрозах, які соціальні мережі становлять для інформаційної безпеки – порушеннях конфіденційності, цілісності, авторства та доступності інформації. Панченко В.М. та Полевий В.І. досліджували питання виявлення ознак інформаційного впливу в засобах масової інформації, в тому числі Інтернет-ЗМІ.

Однак популяризація використання соціальних мереж для досягнення неправомірних цілей зумовлює необхідність перманентного наукового дослідження вказаного питання.

Метою статті є визначення ролі соціальних мереж у сучасному суспільстві та їх впливу на інформаційну безпеку.

Виклад основного матеріалу. А. Каплан і М. Хенлейн визначають соціальні медіа як “групу Інтернет-додатків, що базуються на ідеологічній і технологічній базі Web 2.0, і які дають змогу користувачам створювати контент і обмінюватись ним” [6]. Зокрема, до соціальних медіа відносять: віртуальні співтовариства; блоги; соціальні мережі; співтовариства з виробництва спільного контенту; вікі-сервіси; геосоціальні сервіси тощо.

За словами Б. Веллмана і С. Берковіца, соціальна мережа – це множинність членів суспільної системи, а також сукупність зв’язків між ними. При цьому поведінка індивідів, включених у мережу, визначається радше структурним тиском, ніж особистими настановами [7]. Даний структурний тиск має стати особливим предметом уваги правоохоронних органів та аналітиків структур безпеки інформації всіх складових національної системи безпеки.

У наш час соціальні мережі асоціюються з особливим видом структур, які є Інтернет-платформою для створення і підтримки особистих та професійних зв’язків між людьми. Як справедливо зазначає Г. Бакулев, *“нові медіа часто дають людям те, що вони хочуть, навіть якщо довгоочікувані наслідки можуть виявитися негативними. На відміну від звичних медіа, вони не мають зв’язків з іншими традиційними соціальними інститутами, які відчувають відповідальність перед суспільством. Адаптація до нових медіа та їхньої специфіки часто підриває існуючі соціальні ролі та зв’язки. Мінлива медіа індустрія змушує мінятися й інші суспільні інститути, включаючи політичні, релігійні, ділові, військові й освітні”* [8].

Отже, соціальні мережі дедалі глибше входять у життя суспільства, спричиняючи в ньому соціокультурні зрушення. Водночас і суспільні процеси значною мірою проектується на соціальні медіа. Структура, контент соціальних мереж, тематика спілкування користувачів відображають актуальні проблеми суспільного життя. Насамперед мова йде про творчу самореалізацію особистості, її самовираження через спілкування, налагоджування професійних та особистісних зв’язків, розвиток соціальної журналістики.

На думку Ш. Рафаели, Г. Равида, В. Сороки, соціальні мережі є істотним елементом віртуального соціального капіталу: *“Ми стверджуємо, що читання та реєстрація у форумі створюють соціальну систему, всі учасники якої, і активні, і пасивні, здобувають соціальний капітал шляхом одержання доступу до потрібної інформації, а також вивчаючи соціальні норми, прийняті у віртуальному співтоваристві, та за допомогою знайомства з активними учасниками”* [9].

А на думку Р. Патнема, за аналогією з фізичним і людським капіталом, втіленим у знаряддях праці та навчанні, які підвищують індивідуальну продуктивність, “соціальний капітал” утримується в таких елементах громадської організації, як соціальні мережі, соціальні норми й довіра (англ. – networks, norms and trust), що створює умови для координації й кооперації заради взаємної вигоди”.

Таким чином, дослідники пояснюють, що віртуальний соціальний капітал співтовариства – це сукупність особливостей соціальної системи, створеної в результаті діяльності віртуального співтовариства, що веде до розвитку загальних соціальних норм і правил, які допомагають взаємовигідному співробітництву.

З іншого боку, не буде перебільшенням стверджувати, що під покровом “соціального капіталу” ми маємо обґрунтування застосування маніпулятивних технологій, цілеспрямованого впливу на користувачів соціальних мереж.

Можна констатувати, що “соціальний капітал” як суспільний феномен є комплексом організаційних соціальних і особових ресурсів, визначально впливає на інтенсивність і характер соціальних взаємин і є каталізатором активності мережевих об’єднань.

Використовуючи методи структурно-функціонального та порівняльно-типологічного аналізу та визначаючи розбіжності здійснення впливу в індустріальному та постіндустріальному суспільствах, передусім підкреслимо, що:

- інформаційний ресурс став основним засобом впливу;
- відбувається зростання кількості каналів впливу та зменшення можливостей об’єктів впливу щодо їх перекриття чи блокування;
- майже відсутні політичні та географічні обмеження у поширенні інформації; оперативності та масштабності її подання, неможливості централізованого контролю за нею і “критичних вузлів” та багатогранністю комунікації – синтезом діалогових та монологічних комунікацій; у складності розмежування інформації, що спрямована на цільову аудиторію (можливу аудиторію супротивника) та власну аудиторію;
- соціальні мережі, які активно розширюються, стають каналом для надання необхідної інформації суб’єктом впливу;
- формується чітка диференціація об’єктів впливу та охоплення масштабних аудиторій;
- відбувається зменшення здатності об’єкта впливу блокувати інформацію, оскільки вона надходить через емоційне сприйняття та впливає на несвідоме мислення;
- формується залежність об’єктів впливу від отримання необхідної інформації та стираються межі між реальними подіями і фактами та віртуальною реальністю і системою образів;
- методика здійснення інформаційно-психологічного впливу виходить з площини зовнішньополітичного застосування у сферу внутрішньополітичної боротьби;
- протидія спрямована не тільки проти визнаних ворогів, але й проти задекларованих партнерів як на міждержавному рівні (напр., союзники по коаліції чи блоку), так і у політичній чи бізнесовій площині (політичні блоки, бізнес-асоціації тощо) [10].

Інформатизація соціального простору, прискорення процесів передачі і обробки інформації, розвиток мережі Інтернет та соціальних медіа стали передумовами формування нової якості відносин особи і соціуму, становлення нового типу культури, якій дають різноманітні назви: Інтернет-культура, електронна, комп’ютерна, ІТ-субкультура, нова інформаційна культура, кіберкультура і т. ін.

Як зауважує Ю. Половинчак, сьогодні вже “в Україні існує спільнота людей – освічених, технічно “підкованих”, загалом молодих і потенційно соціально активних, які, попри все, обирають Інтернет як віртуальну територію внутрішньої еміграції” [11].

На думку В.М. Горового, “неформальне об’єднання комп’ютеризованої частини суспільства у своїй колективній свідомості викристалізувало власну підкультуру, культуру окремої соціальної спільноти, засновану на використанні інтернет-технологій як якісно нових засобів доступу до інформаційних ресурсів суспільства, засобів виробництва й ефективного використання інформації. Оскільки найхарактернішою особливістю даної субкультури є використання Інтернету, очевидно, є всі підстави іменувати її ІТ-субкультурою” [12].

А за словами І. В. Анісімової, “...комп’ютерна культура – це міра формування і розвитку сутнісних сил людини... і особливої системи цінностей” [13].

Л.В. Скворцов підкреслює, що нову інформаційну культуру необхідно розглядати як умову виживання людства [14].

Багатоаспектні характеристики нового явища в соціальній сфері нашого суспільства свідчать про його певну усталеність і перспективи розвитку. Сферу безпеки держави воно має турбувати, оскільки в суті своїй не є варіантом культурного розвитку, як це хочуть представити деякі дослідники. По суті своїй дане явище є асоціальним і потребує адекватного реагування.

Слід зазначити, що ІТ-субкультура з часу її виникнення якщо і зазнавала регламентуючого впливу існуючої в суспільстві правової системи, то в дуже незначній мірі. Основні причини такого стану справ лежать на поверхні.

З огляду на такі властивості, як доступність, анонімність, оперативність, високий рівень довіри, сегментацію за інтересами, соціальні сервіси є гнучким та зручним інструментом прихованого інформаційного впливу – маніпулювання суспільною або масовою свідомістю [5].

Тому видається не лише правомірним, але і необхідним розширення розуміння сучасного кіберпростору як простору буття, особливої форми реальності, що за мірою суспільної значимості не поступається реальності фізичній. У зв’язку з цим логічним є, зважаючи на унікальність соціокультурної епохи, що складається на початку ХХІ століття, ґрунтуючись на назві технологічної платформи, на якій базується сучасне суспільство, при характеристиці його використовувати робочу назву “Суспільство 2.0” або “епоха 2.0” [15].

На початок 2012 р. близько 86 % жителів розвинутих країн уже користувалися соціальними мережами. У Канаді цей показник становив 88 %, у Польщі – 95 %, в урбанізованих районах Китаю – 97 % . В Україні цей показник за різними оцінками не перевищує 35 %. Але темпи зростання кількості користувачів соцмереж у країні високі. Так, кількість українських користувачів соціальної мережі за 2,5 роки (з квітня 2009 по грудень 2011 р.) зросла на 2700 %, а у 2012 р. досягла 2 млн, продовжуючи зростати. Понад 80 % активних вітчизняних користувачів Інтернет регулярно перебувають у соціальних мережах. Крім Facebook, це мережі “Вконтакте”, “Однокласники”, Twitter та ін. [16].

Стрімко зростає кількісно і якісно українська блогосфера. За результатами дослідження компанії “Яндекс”, кількість українських блогів (походженням з України) на різних платформах у 2010 р. становила 700 тис., а у 2011 р. – понад 1,1 млн, хоча активними з них були тільки 100 тис. у 2012 р. [17].

З теоретичної точки зору, в порівнянні з державними, партійними структурами, традиційними засоби масової інформації, бізнес-елітами блоги мають мало можливостей для здійснення впливу на політику та суспільні процеси. Блогери не мають у своєму розпорядженні необхідних для цього адміністративних та фінансових ресурсів. Врешті, і, можливо, це є найбільш значущим, блогери перебувають біля витоків оформлення і просування початкової суспільної думки щодо певних подій, явищ, осіб тощо.

Як зазначають Г. Фарел та Д. Дрезнер [18], відносно перевагою блогів у політичному дискурсі є низька вартість публікацій в режимі реального часу. Негайно відгукуючись на будь-які події – від президентських дебатів до терористичних атак – блогери мають змогу оприлюднити свої коментарі безпосередньо ще до того, як в інформаційному просторі з’являться перші відгуки інших форм засобів масової інформації.

Принциповим визнанням блогерських заслуг в оперативному висвітленні подій стало рішення деяких провідних агенцій щодо цитування та посилення на блоги як джерело інформації. Зокрема, агенція Associated Press (AP) внесла доповнення до

переліку посилань у публікаціях. Згідно з новими правилами, AP у контенті новин має посилатися на блоги, якщо вони виявилися першоджерелом інформації. Раніше агентство посилалося лише на друковані засоби масової інформації, веб-сайти й телерадіокомпанії.

Слід зазначити, що нові технології, такі як соціальні мережі, швидко розвиваючись, охоплюючи широкі суспільні сфери, часто дестабілізують інституційний статус-кво в суспільстві, викликаючи великомасштабну й стрімку соціальну перебудову.

Блоги (у т. ч. відеоблоги) є зручним майданчиком для формування громадської думки у потрібному контексті (позитивному, негативному). Мікроблоги (Twitter) та соціальні мережі (найбільш популярні серед користувачів в Україні Facebook і “ВКонтакте”) є засобами, придатними для організації масових заходів. Іншими словами, блоги можуть використовуватись з метою інформаційного впливу на суспільну свідомість, а мікроблоги та соціальні мережі – на масову [5].

Слід зазначити, що сучасний процес законотворення з його процедурними порядками й темпами прийняття рішень, що лишаються незмінними ще з кінця ХІХ ст., об’єктивно не встигає за розвитком електронних інформаційних технологій, трансформацією під їх впливом суспільства, залишаючи протягом тривалого часу не врегульованими в правовому полі відносини, що створюються в суспільстві внаслідок розвитку науково-технічного прогресу. Дуже обмежена кількість правників, що орієнтуються в специфіці розвитку суспільних правовідносин в умовах розвитку Інтернет-технологій, у період входження суспільства в інформаційний етап його розвитку. У даному випадку мова йде про глобальні інформаційні впливи на розвиток суспільства і про формування інформаційних ринків, і про питання захисту інтелектуальної власності в Інтернет-просторі, і про проблеми національної інформаційної безпеки, захист суверенних інформаційних ресурсів, протидію спробам посягання на національний інформаційний суверенітет тощо.

Інтернет-технології в інформаційній сфері дають можливість для міжнародного спілкування й координації діяльності Інтернет-співтовариства. Водночас міждержавна координація діяльності щодо нейтралізації протиправної діяльності в Інтернеті на сьогодні є малоефективною. Характерним прикладом неефективного використання міжнародної договірної практики в прагненнях вплинути на негативні тенденції розвитку Інтернет-простору є історія з підписанням міжнародної антихакерської угоди АСТА і наступним відходом значної частини країн-підписантів від даного документа.

Разом з тим, як показує світова практика, можливості Інтернет вигідніше не блокувати, а раціонально використовувати. Ще в листопаді 2008 р. багато аналітиків заявляли, що обрання Барака Обами Президентом США стало можливим тільки завдяки безпрецедентному використанню в передвиборній кампанії новітніх інформаційних технологій. Американська республіканська преса прямо писала тоді: *“Не було б Інтернету, не було б і Президента Обами”*. При цьому нічого ексклюзивно нового його штаб не створив, а лише інтегрував наявні інформаційні технології.

Як відзначає в статті “Штати під Wiki-управлінням” В. Ванчугов (“Русский журнал”), після перемоги на виборах Обама не пішов у off-line, показавши тим самим, що його пристрасть до ІТ – частина його способу життя, один з принципів світогляду. Це лише збільшило його аудиторію, посилюючи позиції вже як діючого президента. Б. Обама виявився, серед іншого, і як “Президент-on-line”. Завдяки цьому він знайшов підтримку тієї аудиторії, яка свідомо перебуває поза зоною дії традиційних ЗМІ, що викликають у частини мережевого співтовариства негативні алегорії (“продажні дівки політики” і т. п.) [19].

Реформи, що сьогодні проводяться Білим домом, спрямовані, зокрема, і на створення “Відкритого уряду” і реалізацію мережевого проекту “Американці за зменшення секретності і збільшення демократії”.

У той же час, як зазначає Б. Барбер, *“нова технологія може стати небезпечним провідником тиранії. Більш небезпечної тиранії, ніж невидима і м’яка, не існує. Така тиранія, в якій піддані стають співучасниками свого власного жертвоприношення і в якій поневолення є результатом не намірів, а обставин. Технологія не повинна неминуче зруйнувати демократію, але її потенціал для “милостивого” панування не може ігноруватись”* [20].

“Електронна революція не здатна зробити поліцейську державу більш відкритою. Жодний – найкращий ІТ-проект – не зможе стати протезом демократії. Навпаки, завдяки технології суспільство стає все більш прозорим для влади, а отже, більш контрольованим. Держава, яка погано функціонує, не стане кращою завдяки електронному уряду. Відстале суспільство не перескочить з посттоталітарного в демократичне через те, що населення отримає доступ до тих, чи інших інформаційних ресурсів. Це небезпечні ілюзії”, – застерігає М. Вершинін [21].

Розглядаючи актуальність цього досвіду для України, варто зауважити, що новітні технології та комунікації здатні вдосконалити методи суспільного регулювання, але не гарантують самі по собі прогресу в суспільному розвитку. Ефективність новітніх, як і всіх інших інструментів впливу на суспільну свідомість залежить від професійного рівня та цілей, що переслідуються виконавцями.

Висновки.

Зважаючи на викладене, варто зауважити, що новітні технології та комунікації здатні вдосконалити методи забезпечення інформаційної безпеки, але окрім цього створюють серйозні загрози. Тенденції негативного впливу соціальних мереж на забезпечення інформаційної безпеки залишаються недостатньо усвідомленими сучасним суспільством.

В основі розвитку соціальних мереж лежать такі чинники, як інформаційні потреби людини, її потреби в самоактуалізації та самореалізації і водночас відповідний рівень розвитку інформаційних технологій, що створює необхідні умови для задоволення цих потреб. Разом з цим, інформатизація соціального простору, прискорення процесів передачі і обробки інформації, розвиток мережі Інтернет та соціальних медіа стали передумовами формування нової якості відносин та становлення нового типу інформаційної культури, яку необхідно розглядати як обов’язкову умову забезпечення інформаційної безпеки.

Використана література

1. Кастельс М. Становление общества сетевых структур / М. Кастельс – (Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология). – М. : Academia, 1999. – С. 494-505;
Кастельс М. Информационная эпоха : экономика, общество, культура. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
2. Социальные медиа. – Режим доступа : http://ru.wikipedia.org/wiki/социальные_медиа
3. Гавловський В.Д. Соціальні мережі Інтернет і національна безпека : зб. матер. наук.-практ. конф. [“Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави”], (Київ, 2011 р.) : у 2 ч. – К. : Вид-во НА СБ України, 2011. – Ч. 2. – С. 16-19.
4. Довгань О.Д., Мельник С.В. Соціальні мережі у сучасних завданнях забезпечення кібербезпеки держави : зб. матер. наук.-практ. конф. [“Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави”], (Київ, 2011 р.) : у 2 ч. – К. : Вид-во НА СБ України, 2011. – Ч. 2. – С. 19-21.

5. Панченко В.М., Полевий В.І. Методика виявлення ознак інформаційного впливу в засобах масової інформації // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2011. – № 3(7). – С. 67-73.
6. Kaplan A. M., Michael H. Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media // Business Horizons. – 2010. – Vol. 53. – Iss. 1. – P. 59-68.
7. Berkowitz S.D. Social structures: a Network approach / S.D. Berkowitz, B. Wellman. – Cambridge : Cambridge University Press, 1988. – 513 p.
8. Бакулев Г.П. Массовая коммуникация : западные теории и концепции. – М. : Аспект Пресс, 2005. – 176 с.
9. Rafaeli, S., Ravid, G., Soroka, V. De-lurking in virtual communities : a social communication network approach to measuring the effects of social and cultural capital. – Режим доступа : <http://csdl.computer.org/comp/proceedings/hicss/2004/2056/07/205670203.pdf>; <http://sheizaf.rafaeli.net/publications/RRSHICSS37DeLurking1.pdf>
10. Смола Л.Є. Детермінанти політичного процесу сучасності : теоретико-методологічний аналіз в інформаційно-психологічному вимірі / Л.Є. Смола. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 90.
11. Половинчак Ю.М. Екстремальний контент : соціальні аспекти // Громадська думка про правотворення. – 2012. – № 3. – С. 32. – (Київ, НБУВ).
12. Горовий В.М. IT-субкультури в структурі сучасного суспільства // Україна : події, факти, коментарі. – 2012. – № 5.– С. 76-85. – (Київ, НБУВ).
13. Анисимова И.В. Компьютерная культура как феномен 21 в. : тезисы доклада и выступления на 2-ом социологическом конгрессе [“Российское общество в 21 в. : социальные вызовы и альтернативы”] : в 3-х т. – М., 2003. – Т. 1.– С. 15.
14. Скворцов Л.В. Информационная культура как условие выживания человечества. – (Проблемы глобальной безопасности). – М., 1995. – С. 31.
15. Социальные сети скоро исчезнут : мнение. – Режим доступа : <http://minfin.com.ua/2011/12/09/508493>
16. У Facebook налічили близько двох мільйонів українців / Ранок-Україна, 14.12.11 р. – Режим доступу : [//www.utro.ua/ru/zhizn/v_facebook_naschitali_okolo_dvuh_millionov_ukrain_tsev_1323858787](http://www.utro.ua/ru/zhizn/v_facebook_naschitali_okolo_dvuh_millionov_ukrain_tsev_1323858787)
17. Українська блогосфера. – Режим доступу : <http://blogosphere.com.ua/2012/03/26/blogs-dont-die>
18. Farell H., Drezner D.W. The power and politics of blogs / Springer Science+Business Media. – 2007. – Sept. 12. – Режим доступу : [//www.danieldrezner.com/research/blogpaperfinal.pdf](http://www.danieldrezner.com/research/blogpaperfinal.pdf)
19. Овчинский В. Сетевой революционер Обама / Росбалт, 09.02.11 г. – Режим доступа : [//www.rosbalt.ru/2011/02/09/817780.html](http://www.rosbalt.ru/2011/02/09/817780.html).
20. Barber B. Three scenarios for the future of technology and strong democracy // Political science quart. – 1998-1999. – Vol. 113. – № 4 (Winter). – P. 573-589.
21. Вершинин М.С. Политическая коммуникация в информационном обществе : перспективные направления исследований : сб. науч. тр. “Актуальные проблемы теории коммуникации”. – С-Пб. : Изд-во С-Пб. ГПУ, 2004. – С. 98-107. – Режим доступа : [//www.russcomm.ru/rca_biblio/v/vershinin02.shtml](http://www.russcomm.ru/rca_biblio/v/vershinin02.shtml)

~~~~~ * * * ~~~~~